

Maďarské motívy pri vzniku a rozpade československého národného príbehu*

PETER HASLINGER

Väčšina autorov zaoberajúcich sa českým nacionalizmom zastáva názor, že napriek niekoľkým náznakom radikalizácie v 90. rokoch 19. storočia, zostávalo české národné hnutie pevne zakotvené v politickom rámci rakúskej monarchie.¹ Až do roku 1914 sa politické aktivity českých nacionalistov zameriavali na hľadanie riešenia pre dosiahnutie samosprávy a regionálnej vlády pre českých obyvateľov českých krajín. Slováci preto zostávali mimo zorného poľa väčšiny českých národných požiadaviek dlho do 90. rokov 19. storočia. Pred nadväzovaním úzkych kontaktov so slovenskými politikmi mala prednosť spolupráca so Slovincami a inými juhoslovanskými politikmi. Napriek tomu, že vedomie vzájomnej blízkosti existovalo už dlho predtým,² slovenské elity sa nejavili ako potenciálni spojenci v zápase o českú politickú dominanciu nad Nemcami v českých krajinách.

* Štúdia bola pôvodne uverejnená v zborníku WINGFIELD, Nancy (ed.). *Creating the Other. Ethnic Conflict and Nationalism in Habsburg Central Europe*. Oxford - New York : Berghahn Books, 2003, s. 169-182. Z angličtiny preložil Matej Hanula. Ďakujeme P. Haslingerovi, N. Wingfield a vydavateľstvu Berghahn Books za to, že nám

umožnili uverejniť tento text. Viac informácií o tomto zborníku nájdete na adrese:

<http://www.berghahnbooks.com/title.php?rowtag=WingfieldCreating>

¹ Sociálnym a kultúrnym vývojom českej spoločnosti v rámci Habsburskej monarchie sa zaoberajú nasledujúce štúdie: BUGGE, Peter. *Czech Nation-Building: National Self-Perception and Politics, 1780-1914* (dizertačná práca). Aarhus : Aarhus Universitet, 1994; KOŘALKA, Jiří. *Tschechen in Habsburgerreich und in Europa 1815 – 1914. Sozialgeschichtliche Zusammenhänge der neuzeitlichen Nationsbildung und der Nationalitätenfrage in den böhmischen Ländern*. Mníchov : Oldenbourg, 1991; KRÉN, Jan. *Die Konfliktgemeinschaft. Tschechen und Deutsche 1780 – 1918*. Mníchov : Oldenbourg, 1996; URBAN, Otto. *Die tschechische Gesellschaft 1848 bis 1918*. Viedeň : Böhlau, 1994.

² RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20.století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1998, s. 23. K česko-slovenským vzťahom v období prvej republiky pozri aj BAKKE, Elisabeth. *Doomed to Failure? The Czechoslovak Nation Project and the Slovak Autonomist Reaction, 1918-38*. Oslo : Unipub forlag Akademia, 1999.

Česká znalosť slovenskej spoločnosti bola v 90. rokoch 19. storočia limitovaná, v mysliach väčšiny Čechov prevládala väčša obraz jazykovo príbuzného, ale kultúrne izolovaného a nehybného ľudu. Intenzita komunikácie medzi politickými a kultúrnymi reprezentantmi Čechov a Slovákov sa navyše po rakúsko-maďarskom vyrovnaní z roku 1867 znižovala. Priame kontakty boli obmedzené a vo všeobecnosti závislé na pravidelných aktivitách jednotlivcov a kultúrnych spolkov akým bola napríklad Československá jednota. Slovenskej otázke venoval svoju energiu pravidelne len malý segment českého politického spektra. Niektorí českí politici zastávali názor, že Slováci boli archaickí a vidiecki slovanskí ušľachtilí divosi.³ Na začiatku 20. storočia sa iniciatíva vo vzájomných vzťahoch čoraz viac obmedzovala na českých realistických politikov a popri nich na rovnako izolovaných, ale dynamicky sa rozvíjajúcu skupinu predstaviteľov slovenského národného hnutia zoskupenú okolo časopisov *Hlas* a *Prúdy*. Títo národne uvedomelí Slováci dúfali, že našli susedský bratský národ, ktorý im pomôže prekonať národnostný útlak a dosiahnuť vlastný proces národnej emancipácie.

Celkovo však oživenie izolovaných kontaktov na prelome storočia nemohlo vykompenzovať ich úbytok od 60. rokov 19. storočia. Dôsledkom bola aj nejednoznačná terminológia používaná pri referovaní o Slovákoch. V českých publikáciách sa objavoval termín Slované rovnocenne s termínom Slováci.⁴ Obľúbené práce o českej národnej identite ako napríklad *Národní katechismus aneb Co má věděti každý Čech!* od Václava Štecha obsahovali protichodné interpretácie česko-slovenského vzťahu. Niektoré pasáže knihy hovorili o Slovákoch ako o súčasť českého národného kolektívu, kým iné, zaoberajúce sa predovšetkým historicko-politickými otázkami, tak nerobili.⁵

České vnímanie Uhorska^{**} a jeho pozície v rámci monarchie sa v tom istom čase stávalo čoraz rozporupľejším. Uhorsko stálo slúžilo ako návod na získanie historických štátnych práv vo forme neobmedzenej vnútornej autonómie, ktorá umožňovala uhorským vládam viesť nezávislú politiku podporujúcu hospodársky rozvoj. České elity sa snažili získať

³ PAUL, David W. Slovak Nationalism and the Hungarian State, 1870 – 1910. In BRASS, Paul (ed.). *Ethnic Groups and the State*. Totowa, N.J. : Barnes & Noble, 1985, s. 117. Pre príklady tohto prístupu pozri KÁLAL, Karel. *Jdete na Slovensko!* Královské Vinohrady : Svoboda, 1904; KÁLAL, Karel. *Na krásném Slovensku*. Praha : Vilímek, 1910; *Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému*. Praha : Umělecká beseda, 1900.

⁴ HARNA, Josef - KAMENEC, Ivan. *Česká a slovenská kultura mezi dvěma válkami*. Praha : Horizont, 1988, s. 13.

⁵ ŠTECH, Václav. *Národní katechismus aneb Co má věděti každý Čech!* Praha : 1897.

** V anglickom texte autor používa termíny Hungary a Hungarian bez toho, aby rozlišoval či ide o uhorský alebo maďarský kontext. Pre angličtinu nezvyčajný termín Magyar, Magyars používa len pri citovaní prác českej alebo slovenskej proveniencie (pozn. prekl.).

v rámci monarchie podobné postavenie založené na tradičnom princípe štátneho práva českej koruny, uhorskej vlády však pri viacerých príležitostiach proti ich ašpiráciám zakročili. Českí politici preto považovali Maďarov čoraz viac za rivalov, ktorí sa spojili s Nemcami v monarchii v snahe zabrániť procesu slovanskej emancipácie. Jednou z príčin, prečo Česi nedôverovali maďarským politikom, bolo v tomto kontexte aj ich zaobchádzanie so Slováckmi, ktorí museli čeliť od 70. rokov 19. storočia silnejúcim snahám o vytvorenie maďarského národného štátu.

Ešte v roku 1903 sa vplyvný český časopis *Naše doba* sťažoval na nedostatočný záujem českej verejnosti o slovenskú otázku. Podľa časopisu nemohlo ísť len o ignoráciu, ak malý šesťmiliónový národ nedokázal vytvoriť program na podporu dvoch miliónov súkmeňovcov trpiacich pod cudzou nadvládou. Slovenská otázka musela ustúpiť dogme o českom štátnom práve.⁶ Po udalostiach v obci Černová z 27. októbra 1907, keď maďarskí žandári spustili strelbu do demonštrujúcich miestnych Slovákov a 14 z nich zastrelili, si slovenská otázka cestu do českých médií našla.⁷ Českými krajinami sa počas niekoľkých mesiacov prehnala vlna protimaďarských demonštrácií a vyšlo viacero brožúr so zreteľným politickým posolstvom.⁸ Podpora a sympatie českých organizácií sa však ukázali byť nevypočítateľnými. Posledné číslo časopisu *Naše Slovensko* vyšlo už po troch rokoch jeho existencie, editor Antonín Reis označil ako príčinu malý záujem Čechov.⁹

Pred rokom 1914 nedošlo ani na jednej strane k serióznemu zaoberaniu sa myšlienkou vytvorenia spoločného českého a slovenského štátu.¹⁰ Všetko sa však zmenilo po vypuknutí 1. svetovej vojny, ktorá spravila ideu českého politického života mimo rámca monarchie predstaviteľnou a pre niektorých dokonca nevyhnutnou na dosiahnutie národného oslobodenia. Zmenu jasne reflektuje jedna z najdôležitejších publikácií českého exilového hnutia, časopis, ktorý vyšiel pod názvom *La nation tchèque* po prvýkrát v apríli 1915. Jeho šéfredaktorom bol profesor histórie na Sorbonne a jeden z prominentných kritikov uhorskej predvojnovnej menšinovej politiky Ernest Denis.

⁶ *Naše doba*, 1903, 9, s. 1-2.

⁷ O udalostiach v Černovej a ich úlohe v slovenskom národno-emancipačnom procese pozri HOLEC, Roman. *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. Martin : Matica slovenská, 1997.

⁸ KÁLAL, Karel. *Slovensko a Slováci*. Praha : Šimáček, 1905; KÁLAL, Karel. *Proč se o Slováky staráme?* Praha : Československá jednota, 1906; KLÍMA, Stanislav. *O národních poměrech na Slovensku*. Praha : F. Hoblík, 1902; *Naše Slovensko. Časová úvaha agitační*. Praha : Náklad. Antonín Reis, 1907.

⁹ *Naše Slovensko*, jún/júl 1910, s. 329-330.

¹⁰ FELAK, James Ramon. "At the Price of the Republic," *Hlinka's Slovak People's Party, 1929 – 1938*. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1994, s. 13.

Počas prvého roka sa časopis *La nation tchèque* zameriaval predovšetkým na problémy Čiech, Moravy a Sliezska, slovenským témam sa venoval len sporadicky. Slováci sa na jeho stránkach objavili ako nezávislá kategória po prvý raz v novembri 1915 v krátkom článku o zákaze vydávania *Slovenského denníka*.¹¹ V roku 1916 však už v časopise nachádzame opisy budúceho českého národného teritória, ktoré zahŕňali aj Slovensko.¹² Popri tom písal o „Maďaroch“^{***} ako o nepriateľskom národe.¹³ Časopis dokonca odmietal názory uhorských liberálov a Maďarov šľachtického pôvodu.¹⁴ Ak by sa však Maďari zriekli sympatií k centrálnym mocnostiam, „celá Európa by im zaručila miesto v obnovennej a slobodnej Európe, po boku zjednotených a nezávislých Čechoslovákov, Juhoslovanov a Rumunov.“¹⁵

Napriek Denisovej kritike toho, čo označoval ako „maďarský teror“ po vyrovnaní, jeho komentáre nenapĺňali očakávania českých vojnových exilových kruhov. Zastával názor, že po roku 1867 sa stali vzťahy medzi Slovákami a Prahou „menej pravidelnými a neistejšími“ a pozoroval „nápadné rozdiely medzi oboma krajinami“ (Moravou a Slovenskom).¹⁶ Identity Slovákov považoval Denis vo svojich analýzách za omnoho hybridnejšie a premenlivejšie ako vyhovovalo českým exilovým politikom, ktorí vytvárali nový česko-slovenský národný príbeh. V apríli 1917 prišlo v časopise k významným zmenám. Denis rezignoval z postu šéfredaktora a časopis sa zreorganizoval pod vedením budúceho ministra zahraničia a druhého československého prezidenta Edvarda Beneša, ktorý mu určil výraznejší propagandistický charakter.¹⁷

Benešova publikačná činnosť na podporu českej nezávislosti sa však neobmedzovala len na časopis. V práci *Bohemia: a Case for Independence* (1917), ktorá bolo prekladom jeho knihy *Détruisez l'Autrich-Hongrie* (1916),¹⁸ opísal Beneš česko-slovenský vzťah nasledovne.

¹¹ *La nation tchèque* 1, 1. 11. 1915, s. 209-210.

¹² *La nation tchèque* 1, 1. 6. 1915, s. 35.

^{***} V origináli „Magyars“ (pozn. prekl.)

¹³ Prvýkrát uverejnené v *La nation tchèque* 1, 15. 1. 1916, s. 280-283.

¹⁴ *La nation tchèque* 2, 1. 7. 1916, s. 70.

¹⁵ Tamže. s. 72. V tomto čísle sa objavil termín „Čečo-Slováci“ opisujúci národné spoločenstvo a nie „Česko-Slovensko“ ako štát. Stalo sa tak v článku, ktorý sa venoval vzdelávaniu, hospodárstvu a umeniu každej skupiny zvlášť (s. 69-83). Články uverejnené v júli a v auguste stále referovali len o „českých krajinách bez Slovenska“ alebo o „českom ľude“. *La nation tchèque* 1, 15. 7. 1916; *La nation tchèque* 1, 15. 8. 1915, s. 125.

¹⁶ *La nation tchèque* 2, 15. 9. 1916, s. 150.

¹⁷ HADLER, Frank (ed.). *Weg von Österreich! Das Weltkriegsexil von Masaryk und Beneš im Spiegel ihrer Briefe und Aufzeichnungen aus den Jahren 1914 bis 1918*. Berlín : Akademie-Verlag, 1995, s. 376-377, 434; o politických dejinách českého exilu pozri bližšie REES, Louis H. *The Czechs during World War I: The Path to Independence*. New York : Columbia University Press, 1992.

¹⁸ BENES, Edvard. *Détruisez l'Autrich-Hongrie! Le martyre des Tchéco-Slovaques a travers l'histoire*. Paríž : Delagrave, 1916. O živote a diele Edvarda Beneša pozri z novších prác napríklad: ZEMAN, Zbynek - KLIMEK, Antonín. *The Life of Edvard Beneš, 1884 – 1948: Czechoslovakia in Peace and War*. Oxford : Clarendon Press, 1997; HAVLÍČEK, František. *Edvard Beneš. Člověk, sociolog, politik*. Praha : Prospektum, 1991.

Termín Čecho-Slováci, alebo jednoducho Česi, zahŕňa dve vetvy toho istého národa: sedem milión Čechov žijúcich v Čechách, na Morave a v Sliezsku, a tri milióny Slovákov obývajúcich sever Uhorska... Tieto dva národy majú rovnakú civilizáciu, rovnaký jazyk a históriu.... Jediná prekážka ich úplnej jednoty má politický charakter, kým Česi sú pod rakúskym jarmom, Slováci sú pod ním v Uhorsku a pod Maďarmi.¹⁹

V snahe umlčať všetky pochybnosti o národnom príklone Slovákov, rozpracoval Beneš argument o nepriateľskom charaktere Maďarov, ktorý určil úzke limity pre slovenské národné sebaurčenie ako aj pre nadviazanie priateľských vzťahov s akýmkoľvek útvaram, ktorý zostane z uhorského štátu. V kapitole pod názvom „Čecho-Slováci a Maďari. Legenda, ktorú treba zničiť“, Beneš napísal, že rozdelenie „dvoch vetví česko-slovenského národa“ trvalo v skutočnosti len od druhej polovice 19. storočia a rozdiely medzi oboma národmi označil za bezvýznamné. Zároveň spochybnil stupeň integrácie slovenského územia do uhorského štátu ako aj kontakty slovenskej a maďarskej spoločnosti, ktoré vyhlásil za marginálne, čoho príčinou bola podľa neho orientátnosť Maďarov. Ich národný charakter bol podľa Beneša nekompatibilný s európskymi normami ako aj s potrebami slovenského obyvateľstva.²⁰

Črtajúci sa zánik Rakúsko-uhorského dualizmu a geopolitické myslenie, ktoré sa rozvinulo počas vojny, spravilo z česko-slovenskej jednoty zdanlivo ideálne východisko pre núkajúce sa možnosti. Začiatkom roka 1918 sa objavili prvé publikácie, ktoré opisovali územie budúceho česko-slovenského štátu a už viac nebrali na zreteľ konštitučný rámec rakúsko-uhorskej monarchie.²¹ Napriek tomu, že väčšina slovenských politikov dávala ku koncu vojny prednosť nezávislosti od Maďarska,²² pred jarou roku 1918 neprišlo k žiadnym deklaráciám proklamujúcim československú koncepciu. V prvej deklarácii po rokoch nečinnosti z 24. mája 1918 sa lídri Slovenskej národnej strany prihlásili k právu na sebaurčenie a deklarovali sa ako stúpenci vytvorenia nezávislého štátu Čechov a Slovákov. Vo vyhlásení českých spisovateľov dva týždne predtým sa hovorilo o „československom

¹⁹ BENEŠ, Edvard. *Bohemia: A Case for Independence*. London : Allen & Unwin, 1917, s. 1.

²⁰ BENEŠ, ref. 19, s. 39. O Benešových názoroch na Slovensko v období prvej republiky pozri: BYSTRICKÝ, Valerián. Eduard Beneš a Slovensko, 1918 – 1938. In *Historický časopis*, 1995, roč. 43, č. 2, s. 246-262; BYSTRICKÝ, Valerián. Dokumenty o postoji Eduarda Beneša k česko-slovenským vzťahom koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov. In *Historický časopis*, 1995, roč. 43, č. 2, s. 317-327.

²¹ Napríklad: KÁLAL, Karel. *Slovanské pohľedy*. Praha : Vilímek, 1917; KOLÍSEK, Alois. *Slováci do státu československého*. Hodonín : 1918. Ku koncu vojny sa pokúsil Viktor Dvorský, jeden z hlavných členov českej (česko-slovenskej, pozn. prekl.) delegácie na mierovej konferencii, tiež o detailný opis budúcich hraníc Československa. DVORSKÝ, Viktor. *Území českého národa*. Praha : Český Čtenář, 1918.

²² SZARKA, Lázsló. *Szlovák nemzetiség – magyar nemzetiségi politika 1867 – 1918*. Bratislava : Kalligram Könyvkiadó, 1995, s. 199.

národe“. Túto formuláciu použili už o tri týždne, 30. mája 1918, českí členovia viedenského Ríšskeho snemu.²³

V tomto kontexte však bolo veľkou nevýhodou, že ku koncu vojny boli Česi rovnako ako aj Slováci limitovaní v schopnosti konceptualizovať svoje nové *imaginárne spoločenstvo*. Slovenské prvky a príspevky doň boli zväčša nepatrnými dodatkami do už zavedeného českého národného príbehu. Vedeckú prísnosť sa pri definovaní termínu československý pokúšalo používať len niekoľko akademikov. Česi Viktor Dvorský²⁴ a Jan Kapras²⁵, obaja členovia československej delegácie na parížskej mierovej konferencii, sa podujali vytvoriť normatívnu československú geografiu alebo štátoprávny koncept. Český sociológ a autor prác o českom národe Emanuel Chalupný ukázal pri svojom pokuse skonštruovať spoločný charakter Čechov a Slovákov v práci *Český stát s hlediska sociologie* koncepčnú bezmocnosť(1918).²⁶ Obširne sa rozpísal o nekompatibilitu rôznych národných charakterov, napríklad o tom, že „maďarský charakter je pravým opakom českého“, alebo že „maďarský a slovenský charakter sú ako oheň a voda“. Niektoré z jeho hlavných argumentov sa však zaoberali priestorom a prírodným prostredím, ktoré obývali Maďari. Na rozdiel od Maďarov, ktorí obývali Veľkú dunajskú kotlinu, ostatné národy v Uhorsku obývali hornaté oblasti, kde hľadali ochranu pred maďarskými útokmi. „Jedným z týchto národov boli Slováci“, napísal Chalupný. „Slovensko je hornaté, hornatejšie ako Čechy alebo Morava.“ Charakter regiónu „sa preto väčšmi líši od charakteru maďarských oblastí ako od území českej koruny... Charakter Slovákov je typickým horským, akým je aj český.“²⁷

Aktívnymi vo vyhlasovaní Slovákov za súčasť svojho národa sa nestali len českí autori. Konfrontácia s porážkou a s hrozbou rozpadu mnohonárodnostného uhorského štátu priniesla ku koncu vojny aj čulú maďarskú propagandistickú kampaň.²⁸ V tomto kontexte maďarské vedenie čiastočne reinterpretovalo uhorský národný koncept. Maďarská rétorika pred vypuknutím vojny zdanlivo akceptovala jazykovú rôznorodosť v krajine, s postupujúcou modernizáciou sa však súčasne zamerala na asimiláciu stredných vrstiev národnostných

²³ HARNA - KAMENEC, ref. 4, s. 24; ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v českej politike*. Banská Bystrica : Enterprise, 1993, s. 44.

²⁴ DVORSKÝ, ref. 21.

²⁵ KAPRAS, Jan. *Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě dle ustanovení kongresu pařížského*. Praha : Národa, 1920.

²⁶ CHALUPNÝ, Emanuel. *Národní povaha česká*. Praha : 1907; CHALUPNÝ, Emanuel. *Úkol českého národa*. Praha : Přehled, 1910; CHALUPNÝ, Emanuel. *Český stát s hlediska sociologie*. Praha : Borový, 1918, s. 29-30.

²⁷ CHALUPNÝ, *Český stát*, ref. 26, s. 29-30.

²⁸ O slovenskej otázke sa objavili nasledovné cudzojazyčné publikácie: FODOR, Ferenc. *The Geographical Impossibility of the Czech State*. Budapest : Ferdinand Pfeiffer, 1920; STEIER, Louis - MAKOLDY, Joseph. *There Is No Czech Culture in Upper Hungary*. Budapest : Ph. Wodianer & Sons, 1920; GEREVICH, Zoltán. *La Slovaquie, Terre de l'avenir*. Budapest : Viktor Hornyánszky, 1920.

menšín do maďarskej spoločnosti. Predvojnové a vojnové agresívne vyjadrenia časopisov a vedcov voči menšinám sa prakticky stratili. Kým pred rokom 1918 bola multietnicita považovaná za jednoznačne negatívny konštrukt, zrazu slúžila ako dôkaz maďarskej národnostnej tolerancie. V tomto kontexte netreba zvlášť zdôrazňovať, že sebakritické prístupy k stratégii asimilácie používané pred rokom 1918 ostali v menšine.²⁹

Maďarskí autori vo svojich publikáciách referovali o novovytvorenej Československej republike ako o národnom štáte s protirečivým územným a teda aj kultúrnym dedičstvom.³⁰ O Slovensku písali ako o teritóriu, ktoré len dočasne okupovali Česi (ako poznamenal jeden autor, išlo o územie „okupované Masarykovými davmi“).³¹ Československo vykresľovali ako produkt svojvoľných zmien hraníc so značne umelým štátnym konceptom – teórie o „československom národe dokonca porovnávali s „etnografickými kuriozitami ako rakúsko-uhorský alebo švédsko-nórsky národ“.³² Tvrdili, že spod represívnej českej vlády sa Slováci automaticky vrátia pod maďarskú vládu a z ich strany pôjde o slobodné vyjadrenie kolektívnej vôle – najlepšie vo forme plebiscitu – ak by im bola táto možnosť poskytnutá.³³

Maďarská propaganda sa zameriavala na získanie pozornosti dvoch skupín: medzinárodného spoločenstva a elít na Slovensku, o ktorých predpokladali, že zostali vo veľkej väčšine uhorskými patriotmi vernými Uhorsku ako materskému štátu. Signály prichádzajúce od slovenskej politickej elity však pre nich neboli povzbudivé. V Martinskej deklarácii z 30. októbra 1918 požadovali zhromaždení slovenské politici a intelektuáli právo na sebaurčenie a vyjadrili túžbu vytvoriť spoločný štát spolu s Čechmi. V otázke spôsobu začlenenia sa

²⁹ HASLINGER, Peter. Spannungsfelder zwischen Ethnikum, Nation und Territorium in ungarischsprachigen Monographien 1890 – 1919. In FÖRSTER, Horst (ed.). *Ethnikum und Territorium*. O inštitucionálnom pozadí maďarského revizionistického hnutia pozri KOVÁCS-BERTRAND, Anikó. *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg. Der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918 – 1931)*. Mníchov : Oldenbourg, 1997. So zameraním na Slovensko pozri RUTTKAY, Fraňo. *Maďarská irredenta a Slovensko (1918 – 1920)*. Bratislava : Kubko Goral, 1997. O politickom pozadí na konci 30. rokov 20. storočia pozri Magda ÁDÁM, Magda. *The Little Entente and Europe (1920 – 1929)*. Budapešť : Akadémiai Kiadó, 1993; DEÁK, Ladislav. *Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933 – 1939*. Bratislava : Veda, 1991; HOENSCH, Jörg K. *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*. Tübingen : Mohr, 1967. O československom aspekte Trianonskej mierovej zmluvy pozri tiež ROMSICS, Ignác (ed.). *Trianon és magyar politikai gondolkodás*. Budapešť : Osiris, 1998.

³⁰ Analýza argumentov o historickom a prirodzenom práve pri stanovovaní hraníc sa nachádza v práci: KREJČÍ, Oskar. *Czechoslovak National Interest: A Historical Survey of Czechoslovak National Interests and Reflections on the Demise of Czechoslovak Communism*. Boulder : East European Monographs, 1996, s. 104-132.

³¹ IVÁNYI, Béla. *Felső-Magyarország*. Szeged : Városi nyomda és könyvkiadó, 1930, s. 5.

³² Tamže.

³³ HASLINGER, Peter. Im Schatten von Trianon: Konstruktionsversuche eines nationalen Territoriums und einer nationalen Wir-Gruppe in der ungarischen politischen Publizistik 1919 – 1939. In SCHUBERT, Gabriela - DAHMEN, Wolfgang (eds.). *Bilder vom Eigenen und Feinden aus den Donau-Balkan-Raum*. Mníchov : Südosteuropa-Gesellschaft, 2003, s. 281-301. Najvplyvnejšou v tomto ohľade je rozsiahla práca: STEIER, Lajos. *Ungarns Vergewaltigung. Oberungarn unter tsechischer Herrschaft*. Viedeň : Amalthea-Verlag, 1929.

Slovenska do novej republiky sa však na zhromaždení vytvorili dva tábory. Jasná väčšina požadovala úplnú národnú emancipáciu v podobe územnej autonómie. Toto názorové rozdelenie dokázali slovenskí politici v prijatej deklarácii len ťažko skryť. O Slovákoch totiž referovala protichodnými výrazmi („Slovenská vetva jednotného „česko-slovenského národa“, česko-slovenský národ žijúci v Uhorsku,“ a „slovenský národ“).³⁴

Ohlas na zverejnenie správy o vyhlásení nezávislého Česko-Slovenska však na Slovensku nebol ani zďaleka taký nadšený ako v českých krajinách.³⁵ Kým české národné hnutie sa tešilo mohutnej podpore politických strán a malo silnú podporu rôznych národných povedomie posilujúcich organizácií, slovenské národné štruktúry boli prinajlepšom decentralizované.³⁶ Nestabilita vyvrcholila v roku 1919 počas bojov československých ozbrojených síl s jednotkami Maďarskej republiky rád Bélu Kúna na južnom a východnom Slovensku. Slovenský zástoj v politickom vedení nového štátu utrpel navyše veľkú ranu pri leteckom nešťastí zo 4. mája 1919 smrťou designovaného ministra vojny Milana Rastislava Štefánika, ktorý mal potenciál plniť úlohu prekleňovacej a integrujúcej postavy.

Slováci, ktorí podporovali československý koncept (napríklad Ivan Dérer a Vavro Šrobár) vnímali inštitucionálny rámec slovenskej samosprávy ako hrozbu pre československú národnú emancipáciu. Popredný slovenský sociálny demokrat a v rokoch 1920-1921 minister pre unifikáciu, neskôr minister školstva Dérer, opísal v roku 1924 situáciu na Slovensku v rokoch 1918-19 nasledovne:

[Slovensko] bolo z istého hľadiska úplne odlišným od Čiech, Moravy, alebo Sliezska, kde vojna prebudila ducha celého českého národa. Takmer každý ju považoval za urážku národných citov, národnej hrdosti a najsvätejších ideálov národa... Situácia na Slovensku bola značne odlišná. Brutálny maďarizačný režim, ktorý urobil aj ten najmenší národný pohyb nemožným, viedol až tak ďaleko, že pri vypuknutí svetovej vojny nebolo v širokých masách ľudu takmer žiadneho národného povedomia.³⁷

V čechoslovakistoch bolo preto od začiatku podozrenie, že slovenská autonómia by slúžila len ako ústupok promaďarským lojalitám a sentimentom. Boli presvedčení, že maďarská

³⁴ FELAK, ref. 10, s. 15. Najkomplexnejšou štúdiou o administratíve a ústavnom práve v Československu ostáva práca LIPSCHER, Ladislav. *Verfassung und politische Verwaltung in der Tsechoslowakei 1918 – 1939*. Mníchov : Oldenbourg, 1979.

³⁵ PYNSENT, Robert. *Questions of Identity: Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality*. Budapešť – Londýn - New York : Central European University Press, 1994, s. 151.

³⁶ Viacero príkladov dôsledkov lokálneho zápasu o národnú identitu sa nachádza v práci: NURMI, Ismo. *Slovakia – a Playground for Nationalism and National Identity: Manifestations of the National Identity of the Slovaks, 1918 – 1920*. Helsinki : Suomen Historiallinen Seura, 1999.

³⁷ DÉRER, Ivan. *Slovensko v prevrate a po ňom*. Bratislava : Graf. knihař. a nakl. družstvo, 1924.

propaganda ovplyvňovala proautonomistické postoje politikov ako Andrej Hlinka alebo Vojtech Tuka.³⁸ To, že sa Hlinkov niekdajší spolupracovník František Jehlička zaradil medzi revizionistických autorov v Maďarsku, len zvýšilo ich podozrenie.³⁹ Spôsob, akým bola slovenská samospráva s pomocou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v rokoch 1927-1928 implementovaná – vznikla Slovenská krajina ako jedna zo štyroch administratívnych jednotiek s limitovanými právomocami – nesplnil očakávania slovenských autonomistov. Krátko po nadobudnutí obmedzenej slovenskej autonómie bol Tuka uznaný vinným z vlastizrady a odsúdený na 15-ročné väzenie pre novinový článok, v ktorom vyhlásil stav právneho vákuu na Slovensku. Slovenská ľudová strana sa 5. októbra 1929 vrátila k autonomistickej rétorike.⁴⁰ Jej návrh autonómie podaný v československom Národnom zhromaždení, však parlament vôbec neprediskutoval.⁴¹

V roku 1929 publikoval profesor českej literatúry na Komenského univerzite v Bratislave Albert Pražák pamflet *Maďarská propaganda proti Československu*, ktorým musel priliať olej do ohňa slovenskej autonómie. Skutočnosti, ktoré označil za „vystupňovanú psychózu Maďarov v susednom Maďarsku“, použil ako základ pre spevnenie oficiálneho príbehu Československa. V odpovedi na to, čo považoval za agresívny tón maďarskej propagandy, Pražák tvrdil, že slovenská autonómia by bola „poslednou fázou ich (maďarskej) podkopnej práce voči Československu.“⁴²

Ťažko odhadnúť, aký silný vplyv mala maďarská revizionistická propaganda, je však isté, že Čechoslovakisti zveličovali nebezpečenstvo, ktoré predstavovala pre integritu prvej republiky.⁴³ Podstatnejšia je však tá skutočnosť, že stály prúd maďarskej revizionistickej propagandy na Slovensko povzbudzoval podozrievavosť voči politickým silám akou bola ľudová strana, ktorej väčšina rozhodne nezastávala promaďarské postoje. Toto podozrenie bolo evidentné počas celých dvadsiatich rokov 20. storočia v mnohých publikáciách explicitne československého charakteru. V práci *Zehn Jahre tschechoslowakischer Politik* (1929) tvrdil Josef Borovička, že medzi slovenskými klerikmi pod vedením poslanca

³⁸ O Andrejovi Hlinkovi pozri bližšie BARTLOVÁ, Alena. *Andrej Hlinka*. Bratislava : Obzor, 1991.

³⁹ K jeho publikáciám patria: JEHLIČKA, František. *Náš program*. McKeensport, Pa. : Samostatnost, 1932; JEHLICSKA, Ferenc. *A revízió és szlovákok*. Budapešť : Erdély férfiak egyesülete, 1933; JEHLICKA, Francis. *Reply to Mr. R. W. Seton Watson's Book "Slovakia Then and Now"*. Viedeň : 1932.

⁴⁰ TUKA, Vojtech. *V desiatom roku Martinskej deklarácie. Štátofilozofická úvaha*. Bratislava : 1928.

⁴¹ BAKKE, ref. 2, s. 512. Podrobnú analýzu slovenských plánov na autonómiu pozri Tamže, s. 454-510.

⁴² PRAŽÁK, Albert. *Maďarská propaganda proti Československu*. Bratislava : 1929, s. 3-4, 9.

⁴³ O aktivitách maďarských revizionistov pozri aj nasledujúce práce: KLÍMA, Stanislav. *Maďarská propaganda. Jak pracuje k odstranění trianonského míru*. Praha : Orbis, 1923; DÉRER, Ivan. *K revisi trianonského míru*. Praha : Svaz Národního Osvození, 1928; STLOUKAL, Karel. *Československá jednota a Rothermerova akce*. Praha : Politický klub československé národní demokracie, 1928.

parlamentu Hlinku, „ktorí agitovali so sloganom slovenskej autonómie a obracali ju proti Čechom“, neboli ešte prekonané „nápadné vplyvy maďarskej kultúry a maďarského prostredia a čisto iredentistických prvkov, ktoré sú štátu nepriateľské“.⁴⁴

Táto perspektíva povzbudila zaradenie anti-maďarských prvkov do československého národného príbehu. Pre vysvetlenie pasívneho správania slovenskej spoločnosti na jeseň 1918, poukazovali autori na dedičstvo maďarskej dominancie v Zalitavsku: Politika maďarizácie vyústila do podriadeného správania väčšiny etnických Slovákov. Ďalej stavali na antimadžarských prvkoch vytvorených v exile počas prvej svetovej vojny. V polooficiálnej československej práci *Magyars and the Czecho-Slovak Republic. Their Past and Their Present Relations* [Maďari a Česko-Slovenská republika. Ich minulé a ich súčasné vzťahy] vydanéj v roku 1919, opísal Karel Kadlec, jeden z mála českých expertov na maďarskú problematiku pred roka 1918, maďarsko-české vzťahy ako dôverné nepriateľstvo. Uplatňoval model podobný česko-nemeckému *Konfliktgemeinschaft* a vykreslil tu „brutálny maďarský egoizmus“. Tak ako Nemci, aj Maďari „sú fanatickými nepriateľmi československého národa.“ Právý Maďar

má inú povahu ako ostatní Európania a je s ním zbytočné debatovať aj o tých najzákladnejších politických otázkach... Tak ako Huni a Avari pred nimi, aj oni sa usadili v strednom Uhorsku a terorom ovládajú, alebo skôr ovládali pred rozpadom monarchie, národy žijúce v ich okolí.⁴⁵

Začiatkom dvadsiatych rokov 20. storočia rozvíjalo úvahy o utláčateľskom charaktere uhorského systému pred roka 1918 a údajnom orientalizme Maďarov len niekoľko Čechov – Karel Kálal, Karel Kadlec, Alois Kolísek. Albert Pražák a Stanislav Klíma.⁴⁶ Napriek tomu však väčšina českých politikov vyjadrujúca sa k tomuto problému verila, že slovenská národno-politická osobitosť je len dedičstvom z čias Uhorska. Rovnako ako pri Moravanoch, prisudzovala väčšina českých politikov rozdielom medzi Čechmi a Slovákmí iba etnografickú povahu. Verili, že postupom času automaticky zmiznú. Nemali mať preto ani žiadne dôsledky pre administratívnu štruktúru Československa, v neposlednom rade bola dôvodom aj potreba zdôrazniť česko-slovenskú národnú jednotu. Z tohto pohľadu vyzeralo moravsko-slovenské delenie umelo a odstrániteľne. Väčšina znakov etnickej rozdielnosti – ktoré medzi Čechmi a Slovákmí zreteľne existovali – mala zmiznúť pod vplyvom

⁴⁴ BOROVIČKA, Josef. *Zehn Jahre tsechoslovakischer Politik*. Praha : Orbis, 1929, s. 5.

⁴⁵ KADLEC, Karel. *Magyars and the Czecho-Slovak Republic. Their Past and Their Present Relations*. Praha : Czecho-Slovak Foreigners's Office, 1919, s. 16, 5, 15; v maďarskom preklade *A magyarok és a Cseh-szlovák köztársaság. Múlt és jelenkori érintkezések*. Praha : Czecho-Slovak Foreigners Office, 1919.

⁴⁶ O prevažne slovenských príspevkoch do vedeckej debaty o čechoslovakizme pozri BAKKE, ref. 2, s. 239-262.

modernizácie. Uskutočňovať sa mala podľa úspešného českého modelu. Tento postoj je zreteľný v kapitole o ľudovej kultúre v práci *Die Tsechoslowakische Republik. Jahrbuch 1928*, jednej z oficiálnych publikácií vydaných pri príležitosti 10. výročia vzniku Československej republiky v roku 1928:

Je pravdou, že medzi východom a západom našej republiky sú veľké rozdiely. Je však pravdepodobné, že v priebehu niekoľkých rokov sa vďaka tvrdej práci inteligencie a ľudu stratia. Napriek tomu však originálna ľudová kultúra a umenie, ktoré sú pre tieto regióny takými charakteristickými, vyvrú len veľmi pomaly.⁴⁷

Je zreteľné, že publikácie, ktoré sa pokúšali informovať českú spoločnosť o východnej časti republiky, reprodukovali predvojnové obrazy Slovenska ako domova zabudnutých, ale autentických slovanských obyvateľov.⁴⁸ Kritické poznámky českého spisovateľa Františka Xavera Šalda v recenzii opisu cesty Aloisa Mrštíka Slovenskom (1919), poukázali na nedostatok politického rozmeru vo väčšine takýchto opisov. Šalda napísal:

Čo nám jeden z najlepších súčasných autorov hovorí o slovenskej duši?... V Mrštíkovej knihe nachádzame ľudské bytosti len ťažko. Ak sa nám to aj podarí, objavujú sa zväčša ako dekorácia...Pri nazeraní na dušu ľudí zostáva autor zväčša len pri pohľade turistu. .. To čo dnes potrebujeme, je dvadsať alebo tridsať rokov práce na Slovensku.⁴⁹

Počas 20. rokov získavalo Slovensko v pražských politických a intelektuálnych kruhoch stále menšiu a menšiu pozornosť. Niektoré vplyvné práce o „národnej podstate“ ako napríklad *Jací jsme* od Ferdinanda Peroutku, obsahovali len veľmi málo zmienok o Slovensku.⁵⁰ Bol to však práve Peroutka, jedna z najvýznamnejších postáv politického života prvej republiky, kto prišiel so stručným, ale veľmi výpovedným vzorcom na

⁴⁷ HORÁK, Bohumil. *Die Tsechoslowakische Republik. Jahrbuch 1928*. Praha : Orbis, 1928, s. 210.

⁴⁸ Napríklad: KLÍMA, Stanislav. *Slovenská vlasť*. Praha : Náklad Českéj grafickej unie, 1921; KÁLAL, Karel. *Češi na Slovensku*. Praha : Kočí, 1919; CHALUPECKÝ, Václav. *Staré Slovensko*. Bratislava : Filozofická fakulta Univ. Komenského, 1923; KRETZ, František. *Informace o Slovensku*. Uherské Hradiště : Kiesswetter, 1918. Stanislav Klíma publikoval učebnicu pre Čechov, prostredníctvom ktorej sa mali oboznámiť so základmi slovenskej gramatiky a jednoduchými textami. KLÍMA, Stanislav. *Jak se naučím slovensky?* Praha : Topic, 1919.

⁴⁹ Citované podľa: HARNA, Josef. Nationalkulturen und Koexistenz der Tsechen und Slowaken in den Jahren der Ersten Tsechoslowakischen Republik. In *Bohemia*, 1991, roč. 32, s. 42.

⁵⁰ Peroutka, autor práce *Budování státu* trval na tom, že: „Koniec koncov, ako národ ešte stále poriadne nevieme akí sme... Zdá sa nám, že existencia českého národa sa stáva istejšou a náš národný charakter jasnejší.“ PEROUTKA, Ferdinand. *Jací jsme*. Praha : Borový, 1934, s. 8-9. Pre príklad absencie slovenských prvkov v prácach o národnej podstate pozri nasledujúce: JOKLÍK, Fratišek. *Naše dějinné poslání. Časová úvaha politicko-ethická*. Praha : Hejda & Tuček, 1920; HAJN, Antonín. *Naše poslání. Šest kapitolek o minulosti a budoucnosti*. Praha : 1918; KAPRAS, ref. 25; SOBOTKA, Václav. *Masarykův realismus a dnešní problémy českého nacionalismu*. Beroun : Štefl, 1925.

rozpušenie Slovenska „ako cukru v pohári vody.“⁵¹ Československého prezidenta Tomáša Garriguea Masaryka to viedlo k sťažnostiam na ignorantsvo českých politikov, ktorí boli pripútaní ku svojej klientele v česky hovoriacich krajinách.⁵² Pred rokom 1914 sa Masaryk ako profesor na českej univerzite v Prahe usiloval o vytvorenie srdečných vzťahov medzi českými a slovenskými intelektuálmi.⁵³ Konzistente však odmietal názor, že by Slováci tvorili nezávislý národ. Vyhlasoval, o nich že sú Česi „napriek tomu, že používajú vlastný dialekt a spisovný jazyk.“⁵⁴ Masaryk sa príliš nezaujímal o rozvoj československého národného konceptu, česko-slovenskú jednotu skôr pokladal za prirodzenú vec.⁵⁵

Prvé stretnutia českých štátnych úradníkov so slovenským obyvateľstvom na miestnej úrovni sa končili frustráciou na oboch stranách. Ako napísal historik Yeshayahu Jelinek, horlivý, slobodomyselný, spoločensky aktívny a trochu žoviálny Čech sa ocitol v hlboko pobožnej, skôr zastaralej, konzervatívnej krajine, kde sa aristokracia tešila veľkej vážnosti.⁵⁶ Česká politická elita navyše ťažko chápala, prečo slovenskí politici naprieč celým spektrom, Hlinka a rovnako tak aj Šrobár, používali po boľševickom intermeze v lete 1919 antisemitskú rétoriku.⁵⁷ Takéto vyjadrenia odporovali náboženskej tolerancii presadzovanej oficiálnym čechoslovakizmom, ktorý uznával Židov v Československu za národnostnú menšinu. Sociálne napätie prispelo na Slovensku značnou mierou k stigmatizácii Židov. Obeťami nepokojov a rabovania sa na konci prvej svetovej vojny stali na Slovensku takmer výhradne Maďari a Židia.⁵⁸

Na začiatku 20. rokov začali maďarské motívy slúžiť ako vzorec pre vysvetlenie správania mnohých slovenských politikov. Napríklad *Prítomnosť*, editovaná Peroutkom, jedným

⁵¹ JOHNSON, Owen. *Slovakia, 1918 – 1938: Education and the Making of the Nation*. Boulder : East European Monographs, 1985, s. 68.

⁵² PRINZ, Fridrich. Die tsechische Litaratur zwischen Staatsbejahung, Gesellschaftskritik und Internationalismus. In BOSL, Karl (ed.). *Die demokratisch-parlamentarische Struktur der Ersten Tsechoslowakischen Republik*. Mníchov : Oldenbourg, 1975, s. 159-169.

⁵³ Masarykove postoje k Slovensku sú zdokumentované v práci: OPAT, Jaroslav – TOMČÍK, Miloš – URBAN, Zdeněk. *T. G. Masaryk a Slovensko*. Praha : Masarykova společnost, 1992.

⁵⁴ Citované podľa ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v českej politike*. Banská Bystrica : Enterprise, 1993, s. 40.

⁵⁵ BAKOŠ, Vladimír. Nation, Nationalism and Culture in Slovakia. In SCHMIDT-HARTMANN, Eva (ed.). *Formen des nationalen Bewusstseins im Lichte zeitgenössischer Nationalismustheorien*. Mníchov : Oldenbourg, 1994, s. 311.

⁵⁶ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Hlinka's Slovak People's Party, 1939 – 1945*. Boulder : East European Monographs, 1976, s. 5-6.

⁵⁷ Odráža sa to v nasledujúcich prácach, ktoré sa zaoberali začleňovaním Slovenska do nového štátu s desaťročným odstupom: CHALUPECKÝ, Václav. *Zápas o Slovensko 1918*. Praha : Čin, 1930; HOUDEK, Fedor. *Osvobodenie Slovenska (1918 – 1919)*. Bratislava : 1929; JANOTA, Milan. *10 rokov oslobodeného Slovenska*. Bratislava : Typografie, 1928; KLÍMA, Stanislav. *Osvobozené Slovensko*. Praha : J. Otto, 1926; ŠROBÁR, Vavro. *Osvobozené Slovensko. Pamäti z rokov 1918 – 1920*. Praha : Čin, 1928, 2 zväzky.

⁵⁸ NURMI, ref. 36, s. 186-187.

z najvplyvnejších intelektuálov zaoberajúcich sa politikou v období prvej republiky, prinášala často rozporuplné správy o politickej situácii na Slovensku. Aj keď obsahovali sebakritické poznámky o správaní a postojoch Čechov v rokoch 1918 až 1919, zároveň šíрили negatívny obraz o slovenskej politickej kultúre. Typickou poznámkou o politike na Slovensku, v ktorej sa odráža predpoklad prevahy českého prvku v česko-slovenských vzťahoch, je napríklad nasledujúca:

My Česi na Slovensku sme bojovníkmi v historickej bitke, ktorá sa nedá vyhrať ani za 10 rokov, dá sa však prehrať jedinou taktickou chybou. Sme tvorcami Slovenska budúcnosti a tým aj budúcnosti Československej republiky.⁵⁹

Český novinár Bohumil Müller, ktorý na začiatku 20. rokov pôsobil vo funkcii šéfredaktora Slovenského východu a pracoval aj ako korešpondent v Budapešti, bol presvedčený, že činy mnohých slovenských politikov mali pôvod v hodnotovom systéme, ktorý si osvojili počas uhorského režimu. Vo svojich tvrdeniach prenášal maďarský orientalizmus na Slovákov, čo mu v roku 1926 umožnilo rozlišovať dva národy, český a slovenský.⁶⁰

Neschopnosť českých politikov, publicistov a vedcov konceptualizovať nové národné spoločenstvo Čechoslovákov prenechala úlohu skonštruovať príbeh jednoty najmä slovenským reprezentantom československého konceptu. Na zdôraznenie jednoty s Čechmi používali vo svojich príspevkoch často „české“ vzorce, ktoré vznikli v odlišnom sociálnom a politickom kontexte, najmä v kontexte česko-nemeckých vzťahov v Čechách a na slovenskej lokálnej úrovni sa nie vždy stretli s plným pochopením. Nie je preto žiadnym prekvapením, že dokonca aj slovenskí čechoslovakisti hovorili v istých súvislostiach o „Slovákoch“ (a nie o Čechoslovákoch), a o „slovenskom“ národe pri konfrontovaní s „Maďarmi“ (nie s Uhrami). Nedôrazná implementácia nového československého štátneho konceptu na slovenskej strane viedla niekedy k jazykovej dvojzmyselnosti, ktorá bola považovaná za pro-čechoslovakistickú.⁶¹ Zdá sa, že väčšina slovenských politikov, ktorí sa považovali za advokátov nového štátu, si osvojila dvojitú rétoriku podobnú tej, ktorú používali v 30. rokoch aktivistickí sudetonemeckí politici. V prejavoch pred svojím

⁵⁹ *Přítomnost*, 21. 7. 1927, s. 433.

⁶⁰ *Národ Československý* In *Přítomnost*, 16. 10. 1926, s. 568. Müllerove výroky boli tiež paternalistické. Slováci, nepripravený na plnohodnotný národný rozvoj, sa museli spoliehať na pomoc ostatných: „Rozumieme, prečo Slováci nemajú radi Čechov: je to pre ich západnosť. Ide o kultúrny konflikt typu ako... sme už zažili s Moravou.“ V duchovných záležitostiach boli Slováci „lepšími Slovanmi“ ako Česi. „Je [však] zrejmé, že bez pomoci Čechov by sa Slováci nemohli spoliehať na nezávislý národný a kultúrny život v budúcnosti. Dôkazom je zarážajúci postup maďarizácie.“ MÜLLER, Bohumil. Česko-slovenské rozpory a protiklady. In *Přítomnost*, 1. 4. 1926, s. 179-181.

⁶¹ V jednej verzii sa píše: Deklaráciou z Turčianskeho Svätého Martina „celé Slovensko podporovalo iniciatívu svojich lídrov. Československá myšlienka vyhrávala na celej čiare a dostala sa do srdca každého Slováka.“ HOUDEK, ref. 57, s. 11.

domovským publikom používali jazyk, pri ktorom sa zdalo, že ním popierajú rétoriku využívanú v oficiálnom, československom kontexte.⁶²

Dobrým príkladom tohto prístupu je prvý minister s plnou mocou pre správu Slovenska Šrobár. Často prichádzal s vyhláseniami, ktoré boli kompatibilné s dobovým slovenským štýlom a agrumentačnými vzorcami: „Dnes musíme stále pracovať na tom, aby sme pritiahli obyvateľov miest, ktorí sa stali nevernými svojmu národu, späť do náručia slovenského národa.“⁶³ Takéto vyjadrenia sa značne líšili od jeho vystúpení, počas ktorých vyjadroval svoju vernosť princípom prvej Československej republiky:

„Československá republika sa chce vyvinúť na moderný a pokrokový štát – v duchu tradícií a najvznešenejších humanistických princípov svojho prezidenta. Na štát, ktorý bude ochrancom slobody, občianskej rovnosti, národnosti a sociálnej spravodlivosti.“⁶⁴

Šrobárovo používanie termínu „slovenský“ netreba v tomto kontexte považovať za jemnú revoltu proti českej povýšenej perspektíve. Treba ho skôr pokladať za prostriedok na pritiahnutie slovenskej inteligencie k abstraktnému československému konceptu. Výsledok však musel byť v protiklade k zámerom československej elity. Počas 20. rokov sa rétorika slovenských autonomistov o závislosti na Maďaroch pretransformovala na závislosť na Čechoch zdôrazňujúc svoju politickú frustráciu zo skutočnosti, že sa v tom alebo onom čase, ocitli pod nadvládou benevolentných, stále však aj ignorantských Iných (najskôr Maďarov, potom Čechov). Diskusia o reforme slovenského pravopisu z roku 1931 ukázala,⁶⁵ že začiatkom 30. rokov sa už utvárali dve varianty československého národného príbehu, jedna česká a druhá slovenská. V roku 1937 sa navyše predseda vlády, Slovák Milan Hodža, prihovárал za akceptovanie skutočnosti, „že v československom národe existujú dva nacionalizmy, jeden český a jeden slovenský.“ Pri odpovedi na otázku, či „sa utvorí umelý dualizmus tam, kde žiadny nepotrebujeme,“ však Hodžova pozícia stále zohľadňovala potrebu rozpadajúceho sa štátu vyvažovať svoje odstredivé sily. Trval na tom, že napriek dvom jazykom, „som presvedčený, že musíme mať len jedného národného ducha.“⁶⁶

⁶² SMELSER, Ronald M. Die Henleinpartei. Eine Deutung. In BOSL, Karl (ed.). *Die Erste Tsechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. Mníchov : Oldenbourg, 1979, s. 200.

⁶³ ŠROBÁR, Vavro. Slovensko a prevrat. In MERHOUT, Cyril – NĚMEC, Bohumil (eds.). *Československá národní čítanka*. Praha : Státní nakladatelství, 1928, s. 16.

⁶⁴ ŠROBÁR, Vavro. *Československo na mapě Evropy*. Praha : 1928, s. 19.

⁶⁵ Ku konfliktu o novom slovenskom pravopise pozri bližšie: BAKKE, ref. 2, s. 352-355.

⁶⁶ HODŽA, Milan. *Moderní nacionalismus*. Praha : Legie, 1936, s. 6. K najnovším prácam o Hodžovi patria: K. KOLLÁR, Karol. *Milan Hodža, Moderný teoretik, pragmatický politik*. Bratislava : STIMUL, 1994; JURÍČEK, Ján. *Milan Hodža. Kapitola z dejín slovenskej, československej a európskej politiky*. Bratislava : Obzor, 1994; PEKŇÍK, Miroslav (ed.). *Milan Hodža. Štátnik a politik*. Bratislava : Veda, 1994.

Efektivitu československého národného príbehu tak neoslabovali len vážne problémy, ktoré sa ukázali pri administratívnych otázkach. Zmenšovala ju aj dvojzmyselnosť a nesúdržnosť oficiálnej interpretácie čechoslovakizmu, ktorá nedokázala uspokojiť potreby väčšiny národne uvedomelej slovenskej inteligencie. Tá si želala, aby sa československý štát vyvíjal smerom k dvojnárodnej entite. Slovákom to umožnilo upevniť sa ako národné spoločenstvo podľa svojich vlastných politických tradícií, ktoré sa líšili od českých.

Záverom možno konštatovať, že vtelenie „maďarských“ prvkov do národného príbehu slúžilo najskôr ako prostriedok na vybudovanie „čechoslovakizmu“, neskôr ako nástroj na jeho destabilizáciu. Maďarské nároky na Slovensko nevyústili do posilnenia česko-slovenskej osi predovšetkým preto, lebo ani Česi a ani Slováci nemali schopnosť konceptualizovať nové národné spoločenstvo. Na uskutočnenie česko-slovenskej jednoty bola potrebná deľba práce medzi slovenskými a českými politikmi a publicistami. Tvrdenia, ktoré prinášala maďarská politická literatúra vytvárali v tomto kontexte nezávislej slovenskej inteligencii dodatočný priestor na manévrovanie. Zahrnutie maďarských motívov rozprúdilo diskusiu o „slovenskosti“, kým argumenty, ktoré mali podporovať československú národnú jednotu ostrým vymedzovaním sa voči Maďarom, zároveň zdôraznili rozdiely s Čechmi. Neúmyselne zo strany českých aj maďarských lídrov, podporovali ich konkurujúce si nároky slovenské úsilie zachovať sa a rozvinúť svoj nezávislý národný príbeh v rámci nového československého kontextu.

Prof. Dr. Peter Haslinger je vedeckým pracovníkom Collegia Carolinum v Mníchove a zároveň vyučuje aj na univerzite. Špecializuje sa na dejiny strednej Európy v 19. a 20. storočí, problematiku identít, stereotypov, diskurzov.

Bližšie informácie o autorovi: <http://www.collegium-carolinum.de/inst/pers/hasl.htm>